

УДК: 338.121(497.775) 304(497.775) 338.48(497.775)

УСЛОВИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ И СОЦИОЕКОНОМСКИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОПШТИНА КРИВОГАШТАНИ

Ѓорѓи Петкоски¹, Цане Котески²

*¹Докторант, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика
- Гевгелија, petkoskijorgji@gmail.com*

*²Редовен професор, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за туризам и бизнис
логистика - Гевгелија, cane.koteski@ugd.edu.mk*

Апстракт

Општина Кривогаштани се наоѓа во средината на југозападниот дел на Република Македонија, во централниот дел на Пелагонискиот слив. На исток и југоисток се граничи со општина Прилеп, на север со општина Долнени, на запад со општина Крушево и на југозапад со општина Могила. Општина Кривогаштани зафаќа површина од 93,57 км² и може да се подели на две релјефни целини. Поголемиот дел, кој зафаќа 90% од површината, е рамен дел со главно обработливо земјиште, а вториот дел, кој зафаќа 10% од вкупната површина, е ридско-планински дел, кој е покриен со пасишта. Имајќи ги предвид овие податоци, како и подготвените поглавја од овој труд, можеме да заклучиме дека општината е главен двигател на социо-економските фактори во овој регион, што истовремено укажува дека има големи изгледи за развој и унапредување на туризмот. Во овој труд подетално ќе ги разгледаме информациите за оваа општина, ќе го анализираме социјалниот, но и економскиот развој, се со цел да се утврдат перспективите за развој на туризмот во оваа општина, и колку тој туризам може да има големо значење за подобрување и унапредување на оваа општина.

Клучни зборови: *Култура, економски развој, население, земјоделство, рурален туризам*

Вовед

Општина Кривогаштани се наоѓа во средината на југозападниот дел на Република Македонија, во средишниот дел на Пелагониската котлина. На исток и југоисток се граничи со Општина Прилеп, на север со Општина Долнени, на запад со Општина Крушево, а на југозапад со Општина Могила. Во состав на општината се 12 населени места: Бела Црква, Боротино, Воѓани, Врбјани, Годивле, Кореница, Крушеани, Обршани, Пашино Рувци, Подвис, Славеј и Кривогаштани каде што е и седиште на општината и нејзина најголема населба.

Според пописот од 2002 година во Општина Кривогаштани живеат 6.150 жители во 1.943 домаќинства и 2.191 станови. Според националната припадност живеат 6.126 Македонци, 8 Роми, 6 Срби, и 10 жители кои се изјасниле како припадници на други заедници. Градоначалник на општината е Николче Мискоски.

Природно географски карактеристики на Општина Кривогаштани

На запад од Кривогаштани е Бушова Планина, а на југ, исток и север се простира Пелагонија. Општината лежи на надморска височина од околу 610 метри. Кога станува збор за сообраќајната поврзаност и географската местоположба не може а да не се спомне дека Општината и најголемата нејзина населба, Кривогаштани, претставува вистинска крстосница, бидејќи тука поминуваат главните патишта кои ги поврзуваат блиските градови.

Имено, источно од Кривогаштани е градот Прилеп, кој е оддалечен 19 километри, а на запад се наоѓа Крушево, од Кривогаштани оддалечено 11 километри. Кон југ, т.е кон Демир Хисар води асфалтен пат, кој кривулесто минува низ селски населби, а потоа продолжува кон Битола. Исто

така и кон север води асфалтен пат кон селото Ропотово, од каде продолжува кон Македонски Брод.

Клима, Релјеф, Хидрографски и Геолошки карактеристики

Климата, како и во целата пелагониска рамница, па така и во Кривогаштани е изменето средоземна. Врнежите се движат од 700 до 900 милиметри воден талог во текот на годината. Тие се најинтензивни во пролет и есен, а првиот снег обично паѓа кон крајот на ноември или во почетокот на декември. Ветровите дуваат во текот на целата година, но најинтензивно во пролет и есен. Покрај Кривогаштани, освен Црна Река која со мал дел влегува на територијата на Општината не поминуваат некои други позначајни реки, а исто така нема ни езера. Реките коишто минуваат во близина на Кривогаштани се мали и главно пресушуваат во текот на летниот период.

Територијата на Општина Кривогаштани е дел од Пелагониската зона, во која карпите се главно со преткамбриска старост, главно составени од гнајсеви и микашисти, а на територијата на општината доминираат квартерни седимент. Бидејќи Општина Кривогаштани е целосно распространета во Пелагониската котлина, релјефот е рамничарски, без никакви возвишенија, и единствено го сечат неколкуте речни текови кои во летниот период пресушуваат. Надморската височина се движи околу 600 м.н.в.

Имајќи го во предвид релјефот, со кој во голема мера се одредува карактерот на земјоделското производство во кое преовладува: сточарството (говедарство, овчарство, козарство и свињарство), живинарството (кокошки) и пчеларство, полјоделството: житните култури (пченица, јачмен, рж, овес и пченка), индустриските (тутун), фуражните култури, (пченка силажа, луцерка, сточен грашок, граорица, вештачки ливади и др.), нивските култури (компир, бостан, грав и друго), градинарските (домат, пиперка, кромид, зелка и др.) овоштарството (јаболко, праски, кајсии, сливи, вишни и друго), печурки, природни ливади и пасишта.

Од ова може да се заклучи дека аграрот во овој регион, дава големи можности за развој на стопанството, со отворање на нови работни места, остварување на финансиски ефекти и добар стандард на населението во руралните средини. (Котески)

На поголем дел од необработените површини лесно може да се сретнат растенија како што се: треви, вратика, булка, љубичица, бодлика, глударче, тегавец, ливадска-трева.

Општина Кривогаштани располага со различен капацитет на надземни и подземни води во зависност од локацијата. Алувијалот на Река Црна која поминува покрај населените места Воѓани, Бела Црква и Пашино Рувци е побогат со надземни (Река Црна) и подземни води кои се јавуваат на помали длабочини. Средни количини на подземни води се среќаваат во Боротинскиот регион, регионот на населените места Славеј и Врбјани и југоисточниот и југозападниот дел од Кривогаштани. Во северниот регион на Општина Кривогаштани кој ги опфаќа населените места Кореница, Годивле и Подвис како и северниот дел од Кривогаштани, се релативно сиромаштани со подземни и надземни води, така што подземните води се наоѓаат на поголеми длабочини и бунарите се со мала штедрост. (Котески)

На територијата на Општина Кривогаштани поминуваат три реки и повеќе одводни канали кои служат за одведување на атмосферските води од населените места до реките. Најголема река која поминува низ атарот на Општина Кривогаштани е Река Црна која поминува низ јужниот дел од општината, на потегот од населеното место Воѓани до Пашино Рувци. Во река Црна се влева Река Блато која со околу 15 км минува низ територијата на општината, по капацитетот на вода е најголема во општината.

Во река Блато се влива Крушевска Река со околу 9 км должина, започнувајќи од западниот дел на Кривогаштани до вливот во Блато на исток во атарот на с. Крушеани. Општина Кривогаштани

располага со прочистителна станица која е една од ретките во Република Македонија со најсофистицирани еколошки стандарди која има капацитет да опслужува 3200 еквивалент жители, а моментално има искористеност од 40 % бидејќи само населеното место Кривогаштани е вклучено на канализационата мрежа додека другите населени места сеуште немаат канализациона инфраструктура и не се вклучени на канализационата мрежа. Само населението места Славеј и Крушеани имаат канализациона инфраструктура како и сопствени мини прочистителни станици.

Животински и растителен свет

Најдоминантни птици што се присутни во близина на планскиот опфат се див гулаб, штрк, чавка, и врапче. Од зимските преселници се детектирани сколовранецот, враната, и чавката. Можно е на подрачјето да се присутни еребица камењарка и полска еребица како и степската ветрушка. Во испитуваното подрачје се среќаваат и одредени видови на рбетници, претежно претставници на водоземци и влекачи. Почесто присутни видови се ридската желка и полската желка.

Социоекономски карактеристики на општината Кривогаштани Здравство, Образование и Култура во општина Кривогаштани

На територијата на Општина Кривогаштани работат 3 аптеки, 3 стоматолошки ординација и 3 општи амбуланти, од кои само една работи и втора смена, но ниту една од нив нема дежурна ноќна смена.

Општи амбуланти:

1. ПЗО „Д-р Белески“ Кривогаштани
2. ПЗО „Про Медика“ Обршани
3. ПЗО „Меделек“ Кривогаштани Стоматолошки ординации:
4. ПЗУ „Д-р Бранкица“ Кривогаштани
5. ПЗУ „Д-р Панде“ Кривогаштани
6. ПЗО „Про Медика“ Обршани Аптеки:
7. „Ирис“ Кривогаштани
8. „Вива Фарм“ Кривогаштани
9. „Медикус“ Кривогаштани

Воспитно образовниот процес во Општина Кривогаштани се одвива во две централни основни училишта:

- ОУ „Манчу Матак“ Кривогаштани во чиј состав влегуваат 4 подрачни училишта во Крушеани, Славеј, Врбјани, Годивле и Подвис со настава во 4то одделение.
- ОУ „Јонче Смугрески“ с. Обршани во чиј состав влегуваат 2 подрачни училишта во Боротино и Бела Црква со настава до четврто одделение.

Во Кривогаштани секоја година во март се одржуваш манифестацијата „Денови на македонската народна носија“. На манифестацијата која е од ревијален и натпреварувачки карактер учествуваат културно-уметнички друштва од цела Македонија. (Јошев)

Културно наследство: Најголемиот дел од културното наследство во Општина Кривогаштани го сочинуваат постоечките цркви и манастири во населените места. Како и археолошките локалитети во населено место Врбјани и населено место Подвис- Локвени.

Во Кривогаштани се наоѓаат следниве цркви:

- Црква „Св. Теодор Тирон“ кај народот позната како Св. Тодор се наоѓа на влезот на населеното место, во правец Прилеп – Крушево од десната страна на улицата „Филип втори“. Таа е гробна Црква и потекнува од XVII век.
- Црква „Св. Димитрија“ во близината на центарот на населбата на патот за Крушево од левата страна на улицата „Филип втори“ се наоѓа црквата Св. Димитрија. Црквата Св. Димитрија е изградена на 19 април 1912 година. - Црква „Св. Никола“или (Стара Црква) е најстара црква во Кривогаштани и е изградена 1847 година.

- Црква „Св. Богородица Пречиста“. Обновена во 1990 година, а е осветена на 20 октомври 1996. Слава на оваа црква е Воведение на Пресвета Богородица (Пречиста, 4 декември). Во населено место Крушеани се најдува црквата „Св.Атанасиј“. Во село Пашино Рувци се најдува манастирот „Св. Ѓорѓија“, и црквата „Св. Атанасиј“. Во населеното место Обршани се најдува црквата „Св. Богородица“, и Манастирот „Св. Кирил и Методи“.

Во с. Бела Црква црквата „Пресвета Богородица“, с. Воѓани „Св.Никола“, во населено место Боротино „Св. Марина“, во Кореница „Св. Ѓорѓија“, во с. Врбјани „Св. Никола“ и во с. Славеј „Св. Илија.

Во Општина Кривогаштани најзастапени се тимските спортови од кои најпопуларен е фудбалот. Во општината активно и успешно се натпреваруваат 8 фудбалски клубови: "Младост" - Кривогаштани, "Партизан" - Обршани, "Боротино" - Боротино, "Обршани" - Обршани, "Напредок" - Крушеани, "Пелагонија" - Пашино Рувци, "Врбјани" - Врбјани и "Воѓани" – Воѓани.

Во општината исто така се одржува и традиционален ноќен турнир во мал фудбал. Тоа е долгогодишна традиција на организирање на ноќен турнир во мал фудбал во дворот на ОУ "Манчу Матак" во месец Август секоја година, каде традиционално финалните натпревари се одигруваат на верскиот празник Голема Богородица. На турнирот учество земаат екипи од регионот и пошироко кои примамуваат голем број на гледачи од пелагонискиот регион и пошироко. (Панев)

Пазар на труд, стопански објекти

Во Општина Кривогаштани работат и опстојуваат стопански субјекти кои се занимаваат со разни дејности од различни стопански гранки како што се: градежништво, транспорт и складирање, дрво преработувачка индустрија, текстилна индустрија услужни дејности и други. Најголем дел од нив спаѓаат во категоријата на микро субјекти. Во продолжение се наведени некои од нив: Друштво за трговија, производство и услуги АГРО РАЈЧИН ДООЕЛ с. Бела Црква

- дејност: откуп на земјоделски производи
- вработени: 2

Друштво за трговија, производство и услуги РОЗ - РУБ ТРАНС ДООЕЛ с. Обршани

- дејност: транспорт на патници во градски и приградски сообраќај
- вработени: 8

Друштво за трговија, производство и услуги ГОНИТО ДООЕЛ увоз-извоз с.Кривогаштани

- дејност: трговија на мало со прехранбени производи
- вработени: 6

Друштво за трговија, производство и услуги ВЕНТУРА ТРЕЈД увозизвоз ДООЕЛ с.Обршани

- дејност: трговија на мало со прехранбени производи
- вработени: 10

Друштво за трговија, производство и услуги ИГА ТРЕЈД увозизвоз ДООЕЛ с. Кривогаштани

- дејност: трговија на мало со прехранбени производи
- вработени: 15

Друштво за трговија, производство и услуги МОНТРЕАЛ увозизвоз с. Бела Црква

- дејност: трговија со нафтени деривати
- вработени: 5

Шеста Меѓународна Научна Конференција
ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК »ISCTBL 2023«
Sixth International Scientific Conference
CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY »ISCTBL 2023«

Во прилог ви доставуваме слики од терен, со цел визуелизирање на социоекономските карактеристики на оваа општина и објектите со кои таа располага.

Извор: Сликано на терен, студент Анита Волческа, 20.02.2023

Слика 1.1 Општинска зграда на Општина Кривогаштани - с. Кривогаштани, сликано од Анита Волческа

Picture 1.1. municipal building of the Municipality of Krivogashtani, taken by student Anita Volceska

Извор: Сликано на терен, студент Анита Волческа, 20.02.2023

Слика 1.2. Полициска станица во с. Кривогаштани, сликано од Анита Волческа

Picture 1.2 Police station in Krivogashtani, taken by student Anita Volceska

Извор: Сликано на терен, студент Анита Волческа, 20.02.2023

*Слика 1.3. Манастир Св. Ѓорѓија во с. Пашино Рувци, сликано од Анита Волческа
Picture 1.3 Monastery of St. Gjorgjija in Pashino Ruvci, taken by student Anita Volceska*

Извор: Сликано на терен, студент Анита Волческа, 20.07.2021

*Слика 1.4. Основно училиште "Манчу Матак" - с. Кривогаштани, сликано од Анита Волческа
Picture 1.4. Primary school "Manchu Matak" - Krivogashtani, taken by Anita Volceska*

Перспективи и услови за развој на економијата туризмот во Општина Кривогаштани

Економскиот развој е битен фактор кон развитокот на туризмот на една општина, бидејќи туризмот и економијата дејствуваат взаемно, со тоа што ако општината има солиден економски развој, тоа значи отворање на поголеми можности за развој на туризмот, повеќе локали, стопански објекти, народни манифестации поддржани од општината и слично. (Котески)

Населението во општина Кривогаштани воглавно се занимава со трговија, сточарство, земјоделство, градежништво и шумарство.

Општина Кривогаштани во изминатите години вложува големи напори за промовирање на општината и изнаоѓање на инвеститори за развој на локалната економија. За таа цел се

подготвува индустриска зона за лесна и загадувачка индустрија, на која веќе има изградено неколку објекти од областа на лесната индустрија.

Според Државниот завод за статистика, во општината Кривогаштани имало 113 активни деловни субјекти во 2018 година. Најважните и доминантни сектори беа трговијата на големо и мало; поправка на моторни возила и мотоцикли со 37,2%. Од другите сектори, најзастапени се земјоделството, шумарството и риболов (13,3%), производството (14,0%) и транспортот и складирањето(10,0%).

Од останатите сектори на дејности, во општина Кривогаштани се регистрирани активни деловни субјекти и во секторите: градежништво, транспорт и складирање, образование, дејности на здравствена и социјална заштита други услужни дејности и други.

Заклучок

Социоекономските карактеристики се многу значаен аспект од работењето на секоја самоуправна локална единица. Без буџет, стопански активности, без културни и спортски активности, здравство, образование и транспортни и патни мрежи, ниту една заедница не може да биде општествена заедница и да се стимулира растот и развојот на една локална и национална економија. Секако, за успешно управување со една самоуправна единица потребен е и ефективен труд којшто ефикасно ќе го насочува работењето. За да успешно се раководи работењето на една општина, неопходно е планирање. Пожелно е планирањето да се совпаѓа со крајниот резултат, со што се постигнува ефективно отстварување на планот. Во овој контекст, неопходно е општината да произведува стабилни планови кои ќе се отстварат на краток и на долг рок. Доброто планирање е резултат на повисок локален економски развој и поголема финансиска стабилност како важен аспект на социоекономијата на една општина.

Затоа, развојот на социоекономските карактеристики на една општина е многу значаен аспект во контекст на подобрување на растот и развојот на национално ниво, постигнување пониска стапка на невработеност, поголема родова рамноправност, подобрување на услугите и воопшто подобрување на стопанскиот систем. Со оглед на тоа што во Општина Кривогаштани преовладува старо население, општината има ниско учество во вкупниот национален општествен производ. Неопходно е преземање на низа мерки за да се намалат овие недостатоци и да се зголеми вклучувањето во процесот на децентрализација.

Социоекономските карактеристики се значаен аспект и во контекст на подобрување на социјалната положба на жителите, а со тоа поттикнување за поголем туризам. Добрата социјална положба води кон раст на вкупниот приход и намалување на сиромаштијата, и мотивирање на народот за креирање настани и организации за привлекување на туристи, и размена на култура, знаења и мислења. Затоа секоја општина, без разлика на нејзината големина, неопходно е да води добра социјална и економска политика како инструменти за развој на Република Македонија и нејзина интеграција во групата на развиени земји.

Литература

1. Димитров, Никола и Котески, Цане (2014) “Географски основи на просторно планирање”. Самостоен издавач, Штип;
2. Dimitrov, Nikola and Koteski, Cane and Josheski, Dushko(2016) “Demographics: Theory and applications”. LAP LAMBERT Academic publishing;
3. Димитров, Никола и Тасков, Нако и Котески, Цане и Митрева, Елизабета и Методијески, Дејан и Ангелкова, Тања и Јошески, Душко и Филипоски, Оливер и Ковачевиќ, Кристина (2015) “Историско – географски пресек на туризмот и угостителството во Република Македонија”.
4. Јаковлев, Златко и Арнаудова, Благица и Котески, Цане (2016) “Натуризмот како дел од меѓународниот туризам”. Во: Состојби и перспективи во туризмот, економијата и бизнис логистиката во Република Македонија;

5. Cultural corridor Sofia - Ohrid Cultural tourism Without Boundaries, 16-10-07-2011, Sofia - Bulgaria - Ohrid - Macedonia;
6. Јошески, Душко и Димитров, Никола и Котески, Цане (2012) "Населението и економскиот раст, примерок со надолжни податоци од Балканските земји". *Economic Growth eJournal, Population and economic growth theme: Longitudinal data for a sample of Balkan countries*, 4 (26). p. 30;
7. Josheski, Dushko and Koteski, Cane (2011) "Analysis of Purchasing power parity with data for Macedonia". *International Finance e-Journal*, 3 (120);
8. Котески, Цане (2016) "Туристичка картографија" - учебник. Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија;
9. Котески, Цане и Јаковлев, Златко и Митрева, Елизабета и Ангелкова, Тања и Бардарова, Снежана (2013) "Заштита и презентација на културното наследство на Општина Прилеп за туристички цели". In: 1st International Conference on Cultural Heritage, Media and Tourism, 18-19 Jan 2013, Ohrid, Macedonia;
10. Котески, Цане и Јошески, Душко и Јаковлев, Златко и Димитров, Никола и Бардарова, Снежана (2014) "Македонија демографски старее". *Journal of Earth Science and Engineering*, 4 (7). pp. 445-454.;
11. Koteski, Cane and Majhosev, Darko and Jakovlev, Zlatko (2017) "Possibilities for the development of rural tourism in the Republic of Macedonia". (*JPMNT*) *Journal of Process Management - New Technologies, International*, 5 (2). pp. 18-24;
12. Котески, Цане и Димитров, Никола (2019) Национална туристичка географија. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, *Stip-Republika Severna Makedonija*. Панов, Митко, (1998) "Енциклопедија на селата во Република Македонија", Скопје;
13. Официјална веб-страница на општина Кривогаштани (2023), За општината, преземено на 5 Април 2023 г. <http://www.opstinakrivogastani.gov.mk/>